

Vestfold i krig

DOKUMENTAR

Egil Christophersen:
Vestfold i krig
Utgitt av Bokkomiteen
Vestfold i Krig 1989.

I 1984 kom Tore Dyrhaug ut med boka «Vestfold under krig og okkupasjon». Mange motstandsfolk reagerte sterkt på boka, og resultatet blei et initiativ for å få laget en skikkelig framstilling. Lektor Egil Christophersen i Tønsberg fikk oppdraget om å lage «Vestfold i krig». Boka har gått strålende: Alle de første 7500 er solgt, og 2. opplag er igang.

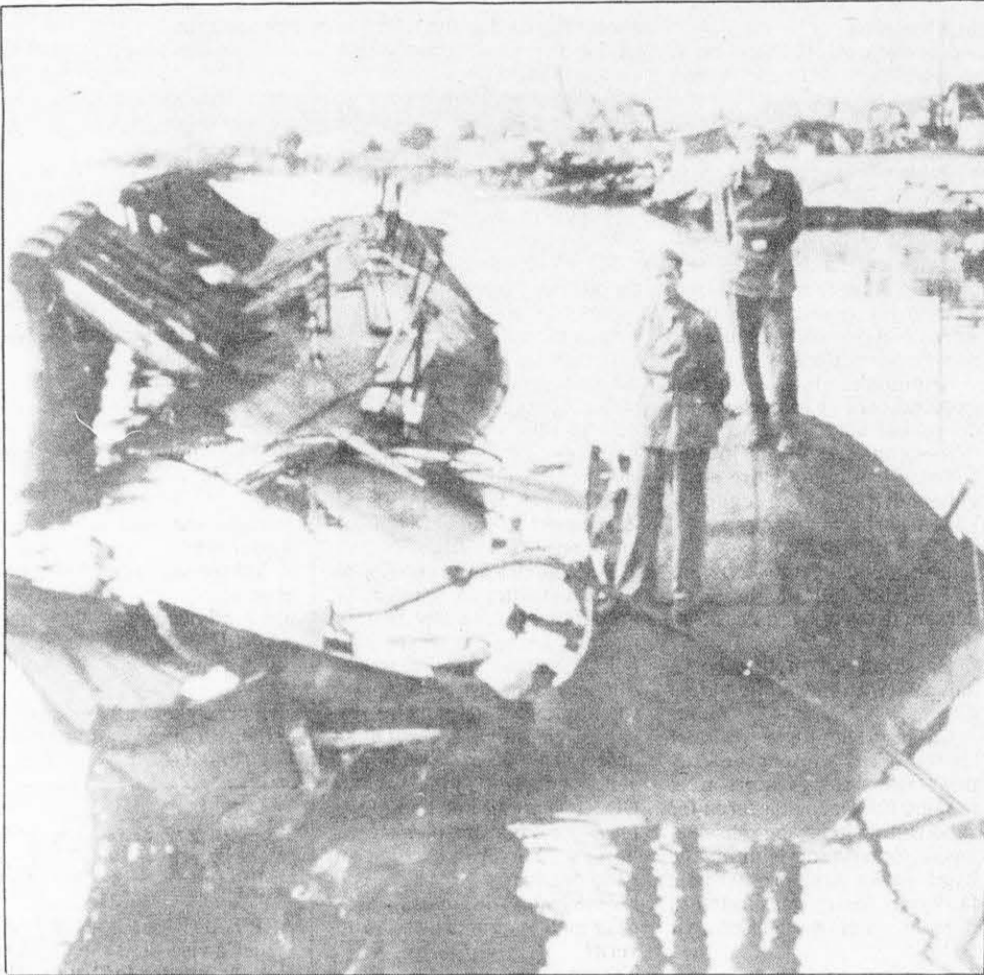
Det går altså an å lage bøker om krigen som folk er interessert i. Det har Christophersen bevist. (Hører dere, forlagsfolk!) Han kan skrive, han er interessert i historie (ikke alle historikere er det), og han har forsket. Det siste er viktig, for altfor få historikere bruker skikkelig tid til å gå inn på kilder, arkiver, intervjuer o.l. Christophersen har gjort det, og han har noen nye bidrag til krigshistoria. Jeg kommer tilbake til det. Det er blitt ei stor bok, med masse skrift og mange bilder. Jeg er ikke like begeistret for inndeling av deler og kapitler i boka, men det skygger ikke for innholdet.

La meg ta litt om det redaksjonelle først. Christophersen har valgt å gå til verks med en tematisk inndeling. Først om overfallet i 1940, så om næringslivet, dagliglivet og arbeidslivet, så om hvordan Vestfold ble organisert under tyskerne, under NS, så om motstand, og endelig om oppgjør og fred. Du mister lett forbindelsen mellom emnene når du må begynne på nytt flere ganger. Helt miss blir det i noteverket, for der blir det vanskelig å finne fram. Hver del starter på kap.1 og note 1. Notene er spennende i dette verket, derfor er det synd å dette av lasset. Jeg tror det hadde vært bedre å skrive mere kronologisk, og å ha et enkelt system på kapitler og noter fra å til å.

Litt ris altså, men det tåler Christophersen. For innholdet er så bra.

«...Vi visste ingenting»

Hvordan skal man anmelde en så bra bok? Spennet er stort, fra de første skuddene faller om morgenen 9.april 1940 til oppgjørets time i 1945. Han faller ikke i den vanlige fallgruven med bare å skrive om de få (mannlige) heltene. Og han har tydelig hatt øra ut for viktige debatter som går idag om krigen. For å ta et eksempel: Hvem har vel gått skikkelig inn på hvordan jødene ble behandlet i lokalsamfunnene i Norge i forbindelse med utryddelsen av dem? Vi kan lese om de norske nazistene som presset på tyskerne for å komme igang, om hvordan norske politfolk og norske politikere gjorde det mulig å få aksjonen så vellykket. Så hevder mange i dag at «...vi visste ingenting om hva som foregikk...» Christophersen går til kildene og un-

En tysk torpedojager ble sprengt ved Horten Verft i september 1944. Her poserer sabotørene Ragnvald Teien og Henry Hansen på vraket i frigjøringsdagene. (Alle ill. fra boka).

dersøker hva man kunne vite om dette i 1942. Hva fant han ut? Først litt om hva som skjedde.

I dagene 26. til 28.oktober 1942 blei jødene arrestert. 338 av dem blei samlet opp i Berg konsentrasjonsleir ved Sem. Norske myndigheter hadde ivret for å opprette en konsentrasjonsleir på Berg. Tyskerne hadde vært avventende, av allmennpolitiske grunner. I midten av juni 1942 blei byggingen av leiren besluttet, men da de første jødene blei stuvet inn var den ennå ikke ferdig. Det fantes ikke ovn, sengetøy, møbler, vann, toaletter. Med norske sjefer og vaktmannskaper blei den samme terroren innført som i leire i Tyskland. Oppholdet blei ikke av lang varighet. Om natta 26.november blei fangene, sjuke og friske om hverandre, drevet ut i mørket. Uten sine få eiendeler blei de overtatt av det norske statspolitiet og lastet inn i tog som tok dem til utstikker 1 på Østbanen i Oslo. Med slag og spark blei de drevet ombord på «Donau». De var i Auschwitz 1. desember. Av de 42 jødene som hadde bodd i Vestfold var 28 vendt på transporten. Bare én vendte tilbake. Han var en av de heldige 20-30 norske jøder som vendte tilbake i live. Det setter Vestfold høyt opp på lista over områder som blei «Judenrein». Og Norge. Ca. halvparten av de 1800 norske jødene blei drept. Dette hadde ikke vært mulig hvis ikke det norske politiet hadde nøye registrert jødene på forhånd. Det hadde heller ikke skjedd hvis ikke norsk politi aktivt hadde bistått tyskerne. Noen hjalp jødene. Men de var ikke mange. Forakten og trakasseringen av

jødene var et vanlig fenomen blant «vanlige folk». Politimes-sig hadde jødene lenge før krigen vært like mistenkelige som kommunistene, og blitt «holdt øye med».

I 1942 visste de som ville vite

Det er ikke mulig å bevise at Hansen og Olsen visste, men det er mulig å bevise hvilke muligheter de hadde for å vite. Den illegale Tønsbergavisa «Nyheteene idag» gjenga allerede 18.desember 1942 en melding fra London hvor det blant annet het: «De tyske myndigheter setter nå ut i livet Hitlers ofte gjentatte forsikringer om at alle jøder skal bli ryddet ut av Europa», og at de blir sendt til Østeuropa under «...de forferdeligste forhold og en brutalitet uten sidestykke.» Meldingen slo fast at det foregikk massehenrettelser av menn, kvinner og barn. Den 22. desember kunne avisa bringe nye informasjonen fra London: «Tyskerne bruker ikke lenger bare kuler for å gjøre slutt på sine ofre, de har tatt elektrisitet og gass i bruk i utryddelsesprosessen... 2 millioner europeiske jøder er avgått ved døden eller blitt deportert siden 1939, og 5 millioner andre er i fare for å bli utryddet.» Utover i 1943 fulgte det mange og detaljerte meldinger om jødene skjebne. «Nyheteene i dag» var Tønsbergs største illegale avis, og blei spredd på alle store arbeidsplasser, bl.a. på Kaldnes Mek. Avisas kilde var radiomeldingene fra London. Og Christophersen sier ganske treffende at ulovlig radiolytting var folkesport. Folk var godt orientert om andre begivenhe-

ter i krigen som blei kringkastet samme veg. Det makabre var at da disse meldingene gikk på lufta til hvermann, ikke minst til alle NS-medlemmene som hadde lov til å ha radio og som også hørte på sendingene, så satt fortsatt flere av jødene fra Vestfold på Bredtvedt, og «ventet» på skipstransport til Tyskland og Auschwitz.

Folk flest hadde altså muligheten for å få disse kunnskapene, i allfall fra årsskiftet 1942-43. Både radio og illegale aviser bragte dem. Om folk tok kunnskapene til seg, hadde med andre mekanismer å gjøre. Hva var folk inustilt på å forstå?

Herbstreise og Harpune

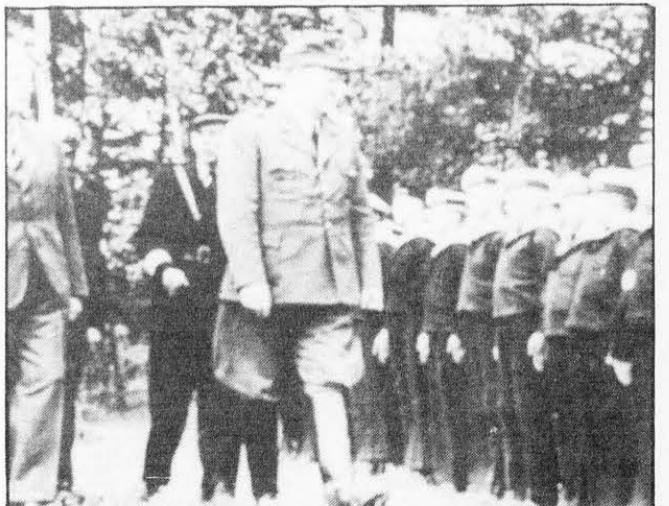
Vestfold var et viktig område for tyskerne. Hver knaus blei bygd ut til forsvarstilling. Fylket utgjorde en av landets viktigste forsvarstillinger mot truede engelske angrep, det hadde den viktige tyske kabelforbindelsen til Danmark, og 4-timers ferja fra Larvik til Danmark. Tyske militære disposisjoner av noen betydning måtte derfor uunnvælig berøre Vestfold. Allerede sommeren og høsten 1940 fikk befolkningen tydelig demonstrert dette. Fra 24.august begynte staben til general Falkenhorst å planlegge operasjon «Herbstreise», som omfattet utskippingen av tre infanteridivisjoner fra Sør-Norge, til angrep mot Nord-England og Skottland. En av dem skulle innkipes i Vestfold, og som forberedelser blei havneområder avsperrert, befolkningen flyttet fra sensitive områder, mistenkelige arrestert. «Herbstreise» var i vir-

Røyksoyle over Østøya 21. januar 1945 etter at et tysk torpedo lager er blåst til himmels.

Sentrale personer ved Sikkerhetspolitiet i Larvik. Fra venstre: Oberscharführerne Simke, Friedrich, Wernisch, Schuckert og Schulz.

Quisling inspiserer Unghirdmarinen sammen med fylkesførerene for Vestfold, Tjersland. Sannsynligvis fra Borrestevnet 1943.

keligheten en bløff, en avledning fra «Seelöwe», det planlagte angrepet over den engels-

ke kanalen. Kun sjefene blei informert om at det var en bløff. «Herbstreise» gled over i «Har-

S

pune Nord» våren 1941, som også var en gedigen bløff. «Harpune» skulle få de allierte til å tro at tyskerne skulle lage invasjon i Storbritannia istedenfor i Sovjet. I Vestfold gjentok skuespillet seg fra høsten før. Meldinger gikk til britene, men i hvilken utstrekning de gikk på bløffen veit vi ikke. Etter 21.juni 1941 sklei «Harpune Nord» over i en forsvarsøvelse. Fra da av kommer den allierte angrepstrusselen mer i forgrunnen. Tyske angrepsevenstyr vestover, enten som realitet eller bløff blir skrinlagt. Materialet om de to operasjonene har jeg selv gått igjennom i Wehrmachts arkiver i Freiburg. Så vidt jeg veit er det bare brukt av Christophersen,- og for mange år siden av Magne Skodvin. Det fortjener absolutt en historiker som beskriver alle sider av disse operasjonene, i full bredde.

Motstand

Flere grupper blei organisert i Vestfold, og Gestapo og det militære Abwehr fulgte nøye med hva som foregikk. I tur og orden blei de rullet opp, og nøkkelpersonene arrestert. Dette dreide seg særlig om etteretnings- og beredskapsarbeide. I Vestfold som ellers i landet var Milorg og Hjemmefronten lite interessert i aktiv motstand og sabotasje før sommeren og høsten 1944. En av de aller første aksjonene var 16.mai 1944, da en sabotør fra «Osvaldgjengen» sammen med 4 av Saborgs karer ødela arbeidskontoret i Tønsberg. Saborg var opprettet etter initiativ fra NKP i fylket i 1943, og var underlagt Asbjørn Sundes ledelse. I striden som oppsto mellom Sunde og Furubotn sommeren 1944, ser det ut som at Saborg valgte Furubotns side. Saborg gjennomførte flere aksjoner seinere, men ifølge Christophersen skjedde dette uavhengig av Sunde. Den viktigste aksjonen sto Milorg D-15 for i Horten 27.september 1944, da en norskbygd tysk jager blei sprengt og senket. Det aller meste av sabotasjen i fylket fant sted mellom nov.44 og frigjøringen, med hovedtyngden rundt jernbanesabotasjen i midten av mars 1945. Slik var det i de fleste fylkene.

Kunnskap

Jeg mistenker Christophersen for å ha hatt noen problemer med bokkomiteen sin. Noen referanser og noen saker er utelatt som kunne vært med. Det er et ikke ukjent problem. Tilogmed svært kjente og svært mye leste historikere må kjempe for å skrive det de ønsker, og for å ta med de referansene som de mener er riktig. I vårt mye omtalte demokrati er det fortsatt sånn at å gå inn på kommunistenes motstandsarbeide er tabu – eller nesten tabu. Krittikk av offiserer og det «offisielle» Norge er en uting. Det sitter dessverre mange lokale sensorer rundt omkring i landet (og i Oslo). Kanskje blir det sakte bedre. «Vestfold i krig» kunne iallfall ikke vært utgitt for 15 år siden. Blomster til forfatteren!

LARS BORGERSRUD